

Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского
Серия «Юридические науки». Том 26 (65). 2013. № 2-2. С. 84-89.

УДК 342.7

ПРАВО НА ЖИТТЯ: АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ З ТОЧКИ ЗОРУ ПРАВОВОЇ ТАНАТОЛОГІЇ

Черевкова О. С.

*РВНЗ «Кримський гуманітарний університет»
м. Ялта, АР Крим, Україна*

У статті розглядається питання, пов'язане з правом людини на життя. Наведено аналіз правового регулювання права на життя, досліджено юридичний зміст понять «біоюриспруденція», «правова танатологія», «право на життя», виявлено недоліки, що потребують подальших наукових досліджень.

Ключові слова: основні права, права людини, правова танатологія, біоюриспруденція, евтаназія, право на життя.

Вступ. Українська громадськість і наука приділяють проблемі правової танатології дедалі більше уваги. За часів незалежності Україна зробила величезний крок у напрямку розвитку та становлення демократичних принципів щодо ставлення до людини, її життя, гідності та здоров'я як до найвищої цінності, яка насамперед повинна бути захищеною зі сторони держави.

Було зроблено немало кроків задля побудови галузі медичного права, адже людині потрібно визнання її прав лише за наявності життя. Фактично, саме медичне право повинно створювати ті самі умови для того, щоб людина мала почувати себе людиною у державі.

У цьому контексті актуальним для досвіду України є праці сучасних українських науковців, що посприяли розвитку правової танатології, зокрема Кашинцева М., Стеценко С., Мережка О., Плавича В., Рабіновича П., Стефанчука Р. Необхідні процеси щодо формування ознак біоюриспруденції та її складової частини – танатології – вже було проведено. У повному обсязі цей новий науково-дослідницький напрямок має багатий об'єкт вивчення – життя людини, її здоров'я, честь та гідність, яке з удосконаленням новітніх технологій та розвитком держави опинилося поза законодавчим врегулюванням, недостатньо ним визнаним.

Аналізуючи погляди сучасних українських дослідників у галузі розгляду правової категорії права на життя, можна спостерігати як спільні, так і різні думки у дослідженнях того чи іншого аспекту цього явища. Так, Сенюта І., Тараніна П., Стеценко С. заперечують право вибору пацієнтом смерті замість життя.

Інакшу позицію займають Шленєва Е., Глушков В., Сіулянова І., Мінеллі Л., які висловлюються за залежність права на евтаназію від волі самого невиліковного хворого за умови вичерпної обізнаності про його захворювання.

Коні А., Маклеїн Н., Те Е., Романовський Г., Малєїна М. посилаються на те, що без урахування права на смерть право на життя перетворюється не на право, а на обов'язок, адже держава змушує пацієнта жити поза його волею.

Виходячи з цього, мета даної статті полягає у комплексному науковому аналізі теоретичних і практичних питань правового регулювання права на життя, дослідженню юридичного змісту понять «біоюриспруденція», «правова танатологія», «право на життя».

Основні результати дослідження. На даний час особливу увагу юристів, медиків, філософів, представників інших спеціальностей привертає біоюриспруденція, а саме проблеми правової танатології. Саме тому в останні роки науковцями України було активно задано темп до розвитку нового напрямку сфери медичного права, а саме – біоюриспруденції. Стеценко С. визначає біоюриспруденцію як новітнє науково-правове утворення, в основі якого лежить сприйняття життя людини як найвищої біосоціальної цінності, метою якого є забезпечення та захист правовими засобами життя людини у зв'язку з інтенсивним розвитком біології та медицини [1, с. 206].

У повному обсязі цей новий науково-дослідницький напрямок має багатий об'єкт вивчення – життя людини, її здоров'я, честь та гідність, яке з удосконаленням новітніх технологій та розвитком держави опинилося поза законодавчим урегулюванням або недостатньо ним визнаним. Думок про встановлення правових засад щодо обрання людиною смерті замість життя та обрання саме такого засобу помирання, якого б хотілося вмираючій людині, насправді небагато. Це обумовлено насамперед тим, що в нашій країні не прийнято казати про бажання людини померти. Однак спираючись на досвід інших країн світу, ми бачимо, що немає нічого негожого у піднятті цього питання. Наприклад, згідно з офіційним сайтом Міністерства охорони здоров'я, соціального забезпечення та спорту Нідерландів будь-яка людина може попросити лікаря про евтаназію. Взагалі у Нідерландах добровільну евтаназію було дозволено з 2001 року в тому випадку, коли хвороба є невиліковною та спричиняє хворому страждання. Далі шляхом легалізації евтаназії пішли інші європейські країни. У Бельгії було ухвалено відповідний закон у 2002 році, а 2009 року – в Люксембурзі [2]. Активне обговорення теми права на смерть ведеться і в сусідній державі – Польщі.

Саме сучасним польським ученим, філософом права, професором Університету імені Марії Кюрі-Складовської (м. Люблін) Романом Токарчиком було запропоновано термін «біоюриспруденція» в монографії «Біоюриспруденція. Засади права для 21 століття» [3].

Біоюриспруденція в Україні знаходиться лише на першому етапі свого формування як окремої наукової галузі, але з огляду на об'єкт вивчення ми можемо умовно виділити три складові частини біоюриспруденції: правову перинатологію (складова біоюриспруденції, що вивчає життя до народження), правову соматологію (частина, яка досліджує правові аспекти життя людини з моменту народження до моменту смерті, в основі якої виникає право людини на розпорядження своїм життям) та правову танатологію (що досліджує правові аспекти процесу помирання людини, її право на гідну смерть, право на відмову від реанімаційних дій, право розпорядитися своїм тілом, тканинами та органами після фактичного настання смерті, право обирати паліативну медичну допомогу для полегшення страждань від невиліковних хвороб перед смертю, або закінчити життя за допомогою добровільної евтаназії).

Таким чином, під терміном правова танатологія, на нашу думку, слід визнати галузь правового знання, що включає в себе всю сукупність правових проблем танатології. Основні з них – юридичне визначення смерті, право на смерть, смерть як юридичний факт, евтаназія і закон, правове регулювання трансплантації органів і тканин людини, а також інші проблеми, безпосередньо пов'язані із соматичними правами людини.

У системі соматичних прав людини, пов'язаних із правом розпоряджатися своїм життям і тілом, право людини на смерть є центральним. Питання про право на смерть у законодавчому порядку не визначено. Варто зазначити, що найбільш складним явищем у танатології є проблема, пов'язана з різними формами евтаназії, але згідно з українським законодавством право на евтаназію розглядається як правопорушення та тягне за собою кримінальну (юридичну) відповідальність.

Однак заборона не виключає, а навпаки, передбачає науковий аналіз і широке обговорення відповідних етичних та юридичних проблем.

Слід зазначити, що нещодавно законодавство України зазнало деяких змін, які стали основою вирішення питання про процес помирання людини. Саме правовими засадами було прийнято рішення про полегшення процесу помирання людини шляхом надання більш якісної паліативної допомоги.

Завдяки величезній підтримці громадськості саме цього року було затверджено новий порядок надання паліативної допомоги, визначено завдання паліативної допомоги, а також організацію надання такої допомоги. Також до позитивних змін щодо надання паліативної допомоги в нашій країні ми маємо відзначити Наказ МОЗ України від 1 лютого 2013 р. № 77 «Про державну реєстрацію (перереєстрацію) лікарських засобів та внесення змін у реєстраційні матеріали», яким серед іншого зареєстровано та внесено до Державного реєстру лікарських засобів Морфіну сульфат у таблетованій формі [4]. Таким чином, пацієнти матимуть доступ до ефективного знеболювального препарату – таблетованої форми морфіну.

Водночас не кожна людина може побажати очікування своєї смерті в перебігу якогось терміну, знаючи, що її хвороба є невиліковною, а все лікування зводиться до знеболення, адже знеболення вирішує лише частину проблем, що виникають на порозі смерті у людини. Психологічне навантаження хворого, його родини, відсутність кваліфікованого догляду на дому, разом із тим недостатня кількість хоспісів для невиліковно хворих пацієнтів – лише частина таких проблем. Навіть отримавши можливість доживати свої дні у спеціалізованому закладі – хоспісі, пацієнт усвідомлює неминучість смерті і не має права перервати її очікування, адже ані лікарі, ані родичі пацієнта не мають права допомогти йому піти з життя за власним бажанням. Тобто пацієнт стає заручником своєї хвороби та законодавства, що визначає його правовий статус.

Сучасна наука особливу увагу приділяє правовому статусу пацієнта [5, с. 10]. У його структурі можна відокремити права та обов'язки. Права – це юридичні можливості людини, які є похідними від законодавчо встановлених правил. Правовий обов'язок – це встановлена законодавством і забезпечена державою міра належної поведінки зобов'язаного суб'єкта [6, с. 79].

У законодавстві України право на життя закріплено на рівні Основного Закону у ст. 27 Конституції України: кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто

не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини.

Тобто законодавець передбачає право людини та обов'язок держави. Але право не має сенсу, якщо не має чітко визначеного механізму його реалізації. Що стосується поняття «реалізація права», то воно вважається елементом механізму правового регулювання, що виявляється у втіленні норми через дотримання, виконання, застосування та використання. Реалізація права можлива у випадку забезпечення його правовими механізмами [7, с. 102].

Законодавством України передбачено механізми дотримання права людини на життя шляхом реалізації інших прав людини та обов'язків держави щодо дотримання цього права, а саме: право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло, право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування, право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Слід визнати, що законодавством не передбачено можливості людини самостійно реалізувати своє право на життя, тобто обирати дотримання, виконання, застосування та використання цього права або вільно відмовлятися від цього права. Отже, «право на життя» – це встановлена законодавством і забезпечена державою міра належної поведінки зобов'язаного суб'єкта, тобто юридичний обов'язок людини.

Звісно, у випадку, коли доросла, здорова людина з лише їй відомих обставин завершує своє життя самогубством обраним нею чином, держава позбавлена механізму перешкодити їй. Але коли мова йде, наприклад, про людину, яка прикута до ліжка з причини невиліковного захворювання і не має можливості розлучитися з життям без сторонньої допомоги, то ми можемо казати про перешкоди з боку держави у реалізації подібного волевиявлення.

Згідно з Конституцією України громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом, але ми бачимо, що законодавець прямо обмежує волевиявлення людини залежно від її фізичного стану. Адже згідно з українським законодавством у невиліковно хворого пацієнта немає права обирати між життям та смертю. Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19.11.1992 № 2801-ХІІ (редакція від 01.01.2013) стверджують, що медичним працівникам забороняється здійснення евтаназії – навмисного прискорення смерті або умертвіння невиліковно хворого з метою припинення його страждань. Отже, такі дії будуть прирівняні до навмисного вбивства з корисливих мотивів.

Тобто законодавець забороняє заподіяння смерті пацієнту навіть із його волі з метою припинення його страждань. Та сама заборона прямо впливає із самої професії лікаря, покликаної подовжувати життя, а не переривати його. Тим самим законодавець позбавляє людину права на обрану нею смерть, отже, позбавляє права на реалізацію нею відмови від права на життя та на розпорядження ним, а саме закінчення життя та настання смерті.

Отже, ми маємо зробити висновок, що право на життя не є чітко визначеною правовою категорією, і постає питання про те, чи це є правом, чи обов'язком людини залежно від її фізичного стану та стану здоров'я.

Висновки. Отже, на підставі викладеного вважаємо, що аналіз теоретичних і практичних питань правового регулювання права на життя є неоднозначним і вимагає внесення змін на підставі наукових досліджень цієї категорії права. Правова танатологія, на нашу думку, повинна бути визнана як галузь правового знання, що включає в себе всю сукупність правових проблем, пов'язаних із процесом помирання людини.

Посилаючись на вивчену законодавчу базу, яка гарантує людині право на життя, ми робимо висновок про те, що на даному етапі розвитку право на життя в Україні є обов'язком невиліковно хворої людини, зважаючи на відсутність фізичної та фактичної можливості вибору нею смерті. Також необхідно зазначити те, що у цьому питанні порушується принцип рівності всіх людей перед законом.

Список літератури:

1. Стеценко С. Г. Біоюриспруденція як новий напрям правових наукових досліджень / С. Г. Стеценко // Публічне право. – 2013. – № 3. – С. 260.
2. Rijksoverheid // Mode of access. – [Electronic Resource] : <http://justitie.belgium.be>; <http://www.mj.public.lu>; <http://www.microsofttranslator.com/bv.aspx?from=&>.
3. Tokarczyk R. Biojursprudencja: podstawy prawa dla XXI wieku / Roman Andrzej Tokarczyk. – Lublin : Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2008. – 109 с.
4. Про державну реєстрацію (перереєстрацію) лікарських засобів та внесення змін у реєстраційні матеріали : Наказ МОЗ України від 01.02.2013 № 77 // Режим доступу. – [Електронний ресурс] : http://www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20130201_0077.html.
5. Стеценко С. Г. Медичне право України / С. Г. Стеценко. – К., 2010. – 166 с.
6. Теорія держави і права: академ. курс. : підруч. / Ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К., 2006. – 688 с.
7. Стеценко С. Г. Медичне право України : підручник / С. Г. Стеценко, В. Ю. Стеценко, І. Я. Сенюта ; за заг. ред. д-ра. юрид. наук, проф. С. Г. Стеценка. – К., 2008. – 507 с.

Черевкова О. С. Право на жизнь: анализ современного состояния с точки зрения правовой танатологии / О. С. Черевкова // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки. – 2013. – Т. 26 (65). № 2-2. – С. 84-89.

В статье рассматриваются вопросы, связанные с реализацией права человека на жизнь. Проводится анализ правового регулирования права на жизнь, исследовано юридическое содержание понятий «биоюриспруденция», «правовая танатология», «право на жизнь», выявлены недостатки, требующие дальнейших научных исследований.

Ключевые слова: основные права, права человека, правовая танатология, биоюриспруденция, эвтаназия, право на жизнь.

THE RIGHT TO LIFE: AN ANALYSIS OF THE CURRENT STATE IN TERMS OF LEGAL THANATOLOGY

Cherevkova O. S.

«Crimean University of Humanities», Yalta, Crimea, Ukraine

Ukrainian society and science paying more attention to the problem of legal thanatology. At the time of independence, Ukraine has made a huge step towards the development and establishment of democratic principles in relation to a person's life, health and dignity as the highest value, which must first be secured from the State.

Consequently the aim of this article is to complex scientific analysis of theoretical and practical issues of legal regulation of the right to life, the study of legal content of the concepts of «bio law», «legal thanatology», «right to life».

According to the Constitution of Ukraine, citizens have equal rights and freedoms and are equal before the law, but we can see that the legislator directly restricts person rights depending on his physical condition. In those fact, according to Ukrainian legislation, terminally ill, patients have no right to choose between life and

death, according Law of Ukraine «Basic Laws of Ukraine on Health» of 19.11.1992 № 2801-XII as amended on 01.01.2013, healthcare workers launching euthanasia – the deliberate acceleration of death or killing terminally ill to end their suffering. Thus, the following are equivalent to the murder of greed.

That legislator prohibits the infliction of the death of a patient, even with his will to end his suffering. The same prohibition directly from the medical profession itself, designed to prolong life, but not interrupt it. Thus, the legislator deprives a person of the right to elect their death, thus depriving him of the right to the realization of renunciation of the right to life and to dispose of it, namely the end of life and of death.

Thus we conclude that the right to life is not clearly defined legal category and the question arises whether it is right or duty to person depending on his physical condition and health.

Analysis of theoretical and practical issues of legal regulation of the right to life is ambiguous and require changes on the basis of research in this category right. Terms thanatology, in our opinion should be considered as a branch of legal knowledge that includes the entire set of legal issues related to the process of dying man.

According to the learned legal framework that guarantees people the right to life, we conclude that at this stage of the right to life in Ukraine is the responsibility of the terminally ill person, in the absence of physical and actual choices their death. Also, it should be noted that in this matter violates the principle of equality of all people before the law.

Key words: fundamental rights, human rights, legal thanatology, bio law, euthanasia, the right to life.